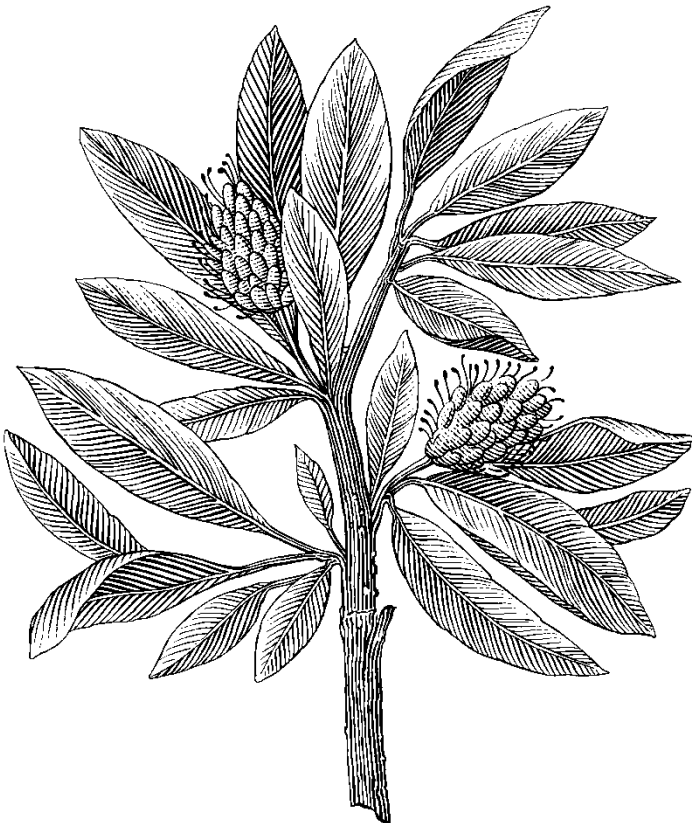

Examensarbete

Synen på det stora nordiska kriget 1700-1721.

- En komparativ läromedelsanalys om hur det stora nordiska kriget behandlas i olika läroböcker, 1924-2012.

Författare: Peter Bengtsson

Examinator: Ulla Rosén

Handledare: Hans Hägerdal

Termin: HT14-VT15

Ämne: Historia

Nivå: Grundnivå

Kurskod:2HIÄ2E

Abstract

The purpose of this thesis is to investigate how the Great Northern War was written in Swedish textbooks from the 1920s until the 2010s. Previous research has shown that the textbook has been a dominant tool for teachers of all times, which means that a teaching material analysis seems relevant. The study has been made through a qualitative study in which each book has been studied in depth to find out how the war were written. Nine textbooks were used in this study, all from different years. To help using the study of Ammerts analysis scheme in which he divides into textbooks in various categories and Jensen's teaching categories. The results of the survey show that factually the war has not changed much at all, but rather how the various textbooks are written. The older textbooks tend to write in a nationalist, evaluative manner in which the author conjures up the Great Northern War as a great tale in which Sweden was the superior power. They also tend to put a lot of focus on personal history, that is, they tell us very much about the great kings and the Tsar, which makes focusing on war disappear. The more modern textbooks becomes, the more objective gets them. You go from a nationalist sentiment to a more neutral setting of war where the focus is increasingly on war and less on the big men.

Keywords: History, education, textbook, the great northern war

Abstract	2
1. Inledning	5
1.1 Motivering av valt uppsatsämne	5
1.2 Syfte	5
1.3 Disposition	6
1.4 Avgränsningar	6
2 Tidigare forskning	6
2.1 Lärobokens betydelse	7
2.2 Lärobokens uppbyggnad	7
2.3 Tidigare läromedelsanalyser	9
2.4 Tidens förändring av bilden på Karl XII samt Sveriges syn på Ryssland	11
2.5 Sammanfattning av tidigare forskning	12
3 Frågeställningar	13
4 Bakgrund	13
4.1 Allianser och mål	13
4.2 Krigets utbrott	14
4.3 Ryssland slår tillbaka	15
4.4 Sveriges nederlag	15
4.5 Fredsfördragen	16
4.6 Följder av kriget	17
5 Teoretiskt perspektiv	17
6 Material och Metod	19
6.1 Läroböcker i undersökningen	19
6.2 Kvalitativ samt kvantitativ	21
6.3 Validitet samt reliabilitet	22
6.4 Genomförande	22
7 Resultat	23
7.1 Allmänna historien i berättelser, 1924	23
7.2 Läsebok för folkskolan, 1933	25
7.3 Lärobok i historia för folkskolan, 1949	26
7.4 Vår historia, 1959	27
7.5 Ögonvittnen berättar, 1969	29

7.6 Barn i alla tider, 1973	30
7.7 Levande historia, 1992	31
7.8 Koll på stormaktstiden, 2007.....	32
7.9 Enkla fakta om stormaktstiden, 2012.....	34
8 Analys	34
9 Diskussion och didaktisk reflektion	37
10 Käll- och litteraturförteckning	38

1. Inledning

1.1 Motivering av valt uppsatsämne

Krig och konflikter har alltid varit intressant och spännande vilket har gjort att det dominerat större delen av historielektionerna både under min egen skoltid men även under min praktik som historielärare. Jag förde även samtal med elever under min praktik där jag frågade vad de tyckte var mest intressant och där dominerade det andra världskriget, vilket kanske inte är alltför förvånande. När jag sedan ställde frågan vad de tyckte var minst intressant så var det väldigt många elever som svarade att den svenska historien var ointressant, man tyckte det var för mycket kungar och namn att hålla reda på. Just andra världskriget blir självklart väldigt populärt då det var ett så omfattande krig, men jag tror även media har varit väldigt drivande i detta. Det görs otaliga filmer, tv-serier om kriget och tittar man på populärhistoriska tidningar så är det nästan alltid något om andra världskriget på framsidan. Det tillverkas även väldigt många tv-spel och böcker om andra världskriget, så man förstår att det blivit ett intressant ämne för många elever. Allt detta fokus på andra världskriget kan göra att andra delar av historien får stå i skymundan under historieundervisningen, till exempel den svenska historien. Detta fick mig att börja fundera på det stora nordiska kriget, vilket man kan kalla svensk historia. Det kombinerar alltså det eleverna gillar mest, nämligen krig, men även det de gillar minst, svensk historia. Det är då väldigt intressant att göra en studie av hur det stora nordiska kriget tas upp i läroböcker från olika årtal. Hur målas kriget upp? Präglas de äldre läroböckerna av en mer nationalistisk känsla än de som är skrivna idag? Var läroböckerna skrivna på samma sätt som de är idag? Detta är frågor som ledde in mig på det stora nordiska kriget.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att ta reda på hur det stora nordiska kriget framställs i olika läroböcker, alltså hur författaren skriver om kriget. Hur mycket personhistoria skildras? Skriver författaren på ett nationalistiskt sätt?

Studien vill även ta reda på *hur* de olika läroböckerna är skrivna, vilken stil författaren använder sig av.

1.3 Disposition

Denna uppsats behandlar först tidigare forskning där det tas upp vad tidigare forskare skrivit om ämnet. Därefter följer en bakgrund där läsaren får en mer detaljerad bild av det stora nordiska kriget. Därefter förklaras vilka teoretiska perspektiv studien använt sig av för att sedan följas av vilken metod och vilket material som använts för att få fram de olika resultaten. Efter detta kommer själva resultatet presenteras där bok för bok analyseras och tar upp vad som ses som viktigt, samt vad som tas upp mindre. Därefter följer en analys av alla läroböcker där svaren på frågeställningarna tas upp. Till sist kommer en allmän diskussion föras av författarens egna tankar och idéer med en didaktisk reflektion.

1.4 Avgränsningar

Studien använder sig av 9 svenska läroböcker från grundskolan. Tanken är att försöka få en så bred tidsperiod som möjligt. Samtliga läroböcker är svenska, dock hade det varit väldigt intressant att använda sig av böcker från olika länder, till exempel Ryssland för att se hur Tsar Peter den store målas upp i de olika böckerna. Studien använde sig av de läroböcker som fanns tillgängliga och försökte få så bred tidsspann som möjligt. Böckerna sträcker sig från 1924 fram till idag.

2 Tidigare forskning

Detta avsnitt behandlar tidigare forskning om lärobokens betydelse för skolan och lärarna ända från skolans början till dagens samhälle. Avsnittet tar även upp hur författarna har gått tillväga när de skrivit dessa läroböcker, bland annat om de skrivit med en nationalistisk känsla och om deras politiska ställning har påverkat lärobokens innehåll. Därefter redovisas tidigare läromedelsanalyser som är relevanta för studien. Till sist behandlas även hur synen på Karl XII och Sveriges syn på Ryssland har förändrats över tid vilket kan påverka författarens innehåll.

2.1 Lärobokens betydelse

Ann-Christine Svensson skriver i antologin *Att spegla världen* om att lärare i alla tider haft texter att följa, från katekesen fram till dagens moderna läroböcker. Författaren menar att läroboken utgör det viktigaste verktyget i all modern utbildning och det verktyg som pedagogerna använder sig av mest¹. Detta är något många av oss känner igen, att läroboken har varit dominerande i undervisningen. Tidigare läroplaner angav ofta exempel på lämpliga läromedel till undervisningen, men detta togs bort i och med att man ändrade regelsystemet och 1990 införde mål- och resultatstyrning. I förarbetet till Lpf 94, står det att de lokala genomförarna skall välja val av undervisning och stoff.²

Svensson gjorde en undersökning om vad lärare tyckte var viktigt när de valde lärobok för undervisning. Det framkom tydligt att viktigast för läraren var att faktauppgifterna i läroboken skulle vara korrekta.. Däremot var det inte lika viktigt att läroböckerna uppfyllde läroplanens mål då endast 57 % av lärarna ansåg det viktigt, ungefär samma som att boken skulle skapa ett intresse, vilket låg på 56%.³

2.2 Lärobokens uppbyggnad

Sture Långström gjorde 1997 en avhandling där han studerade olika läroboksförfattare i ämnet historia för att se på deras sätt att skriva läroböcker i historia och sedan koppla det till deras livsvärld.

Det första Långström ville ta reda på var **vem** eller **vilka** som skrivit läroböcker i historia. Det han kom fram till var att ofta var det en författare som hade fått ett skrivuppdrag som i sin tur sedan rekryterat en vän, arbetskamrat eller granne till författargruppen. Dessa ”vänner” har dock oftast tidigare erfarenhet av skolboksproduktion vilket har gjort att förlagen accepterat dessa författare. Det är också stor skillnad på vilken profession man haft när man skrivit dessa

¹ Svensson, 2011 s. 295

² Svensson 2011 s 296

³ Svensson 2011 s. 298

läroböcker. En del var historieforskare, andra var lärare och vissa var varken eller, dock skall det tilläggas att alla författare som skrev dessa läroböcker var medelålders män.⁴

Det andra Långström ville ta reda på var **hur** dessa läroböcker skrivits, alltså på vilket sätt man skrivit läroboken. Intressant här är att trots att man är ett författarlag som skriver läroboken tillsammans så är det inte mycket kommunikation om vem som skall skriva vad och hur allt skall hänga ihop. Istället är det väldigt mycket ensamarbete där varje författare arbetar för sig själv med liten eller ingen kommunikation med de andra författarna. Det visar sig även vara så att författarna har olika uppfattningar i grundläggande didaktiska frågor vilket gör det svårt för läroboken att ha ett sammanhängande didaktiskt upplägg. En annan intressant slutsats Långström kommer fram till är att en del av författarna har använt sig av sin egen livsvärld i deras författande av läroboken. Det vill säga att de tar med saker som de själva upplevt olika händelser och får därför med sin egen röst i läroboken, vilket kan leda till att faktauppgifterna i boken inte alltid är helt korrekt och neutral. Studien visar även att stilen att skriva läroböcker från 1950-talet till mitten av 1990-talet har förändrats till viss del. Innehållsmässigt är det inte speciellt stor skillnad men däremot layouten i lärboken har förändrats.⁵

Till sist vill Långström även ta reda på **vad** och **varför** läroboken har skrivits. Här har Långströms resultat kommit fram till att många författare har, utan att mena det, skrivit texterna med deras egna politiska tankar bakom. Texterna har alltså utan författarnas egna uppfattning präglats av deras egna politiska tankegångar vilket i sin tur kan påverka läsarens tankar. Långström skriver även att styrdokumentet har varit oerhört styrande när författarna skriver sina läroböcker. Samtliga författare menade att de skrivit sin lärobok till gällande styrdokument.⁶

Herbert Tingsten skriver i sin avhandling *Gud och fosterlandet* om propaganda och nationalism i läroböcker mellan 1850 – 1950. Tingsten skriver om att läroböcker ända sedan 1800-talet skall vara objektiva i sin förmedling av innehållet, de skall alltså inte behandla folk eller folkgrupper på ett orättvist sätt⁷. Men läroböcker skrivna runt 1850 och lite senare var ändå enligt Tingsten nationalistiska, det vill säga de ville att läsaren skulle känna för Sverige att det var det bästa landet. Detta krockar enligt min mening med tanken att böckerna skall

⁴ Långström 1997 s 214 f

⁵ Långström 1997 s 217 f

⁶ Långström 1997.sid 221f

⁷ Tingsten 1969 Sid 122

vara objektiva eftersom de framhäver Sverige som den bästa nationen. Den här nationalistiska känslan avtar sedan i senare läroböcker men finns ändå kvar under hela Tingstens studie. Tingsten menar att detta kan bero på att Sverige var vid denna tiden inte längre någon stormakt utan bara ett litet land som inte hade mycket att komma med i världshistorien. Författarna ville då stärka den svenska identiteten eftersom fokus på världshistorien nu låg utanför Sverige.

Tingsten menar även att läroböckerna inte bara skulle vara ”objektiva” vid denna tid utan även tilltalande för läsaren. Böckerna skulle helt enkelt vara intressant och underhållande för läsaren. Detta är något som kommer tas upp mer i uppsatsens teoridel där det beskrivs om olika sorters sätt att skriva läroböcker.⁸

2.3 Tidigare läromedelsanalyser

Analys av läromedel är vanligt förekommande i examensarbeten.

2006 skrev Jesper Eriksson en läromedelsanalys där han analyserat nio läroböcker från 1920 – 2009 om det första världskriget. Även om denna uppsats ej handlade om det stora nordiska kriget vilket min uppsats kommer göra så är den väldigt aktuell med tanke på att Eriksson använder sig av läroböcker från samma årtal, men även av samma teoretiska perspektiv som min uppsats. Detta gör att man på ett enkelt sätt kan jämföra Erikssons böcker med denna studies läroböcker. Syftet med Erikssons uppsats är att ta reda på om bilden av Tyskland är densamma i samtliga läroböcker eller om den förändrats efter tiden, och i så fall vad är det som har förändrats. Eriksson använder sig av objektivitetskravet i sin undersökning. Han vill alltså ta reda på hur neutrala böckerna är, om det ställer sig på något lands sida under första världskriget och så vidare. Eriksson vill även ta reda på böckernas upplägg, om de tar del av nya forskningsrön eller är mer traditionellt baserade. Slutligen vill Eriksson ta reda på hur författarna förhåller sig till de olika styrdokument, och om läroboken är anpassad efter styrdokumentet.

Resultaten som Eriksson kommer fram till är att de senare böckerna (från 90-talet och framåt) är mer lika varandra, mycket tack vare styrdokumentet. Författarna styrs mer av

⁸ Tingsten 1969 sid 122 d

styrdokumentens mål vilket gör att läroböckerna har snarlika drag. Efter 90-talet blev alltså läroböckerna mer styrda av styrdokumenten.⁹

När det gäller neutralitet i skolböckerna menar Eriksson att samtliga böcker använder sig av ett neutralt berättande där inget land får skulden för kriget. Dock menar Eriksson att böckerna fram till 1950-talet använder sig av ett tyskt perspektiv i böckerna, medan böckerna efter 50-talet är mer skrivna ur ett amerikanskt perspektiv. Även om inget land får skulden för kriget menar Eriksson att de tidigare böckerna är mer tyskvänliga i sitt berättande medan de modernare böckerna går mot en mer och mer ovänlig syn på landet. Eriksson menar att detta beror till stor del på att Sverige hade ett gott förhållande till Tyskland fram till 1950-talet vilket ledde till att författarna inte ville ge en dålig bild av Tyskland. Faktauppgifterna i böckerna är väldigt lika, det har alltså inte förändrats mycket faktamässigt enligt Eriksson, precis som Långström påpekade under tidigare avsnitt.

Andrea Perry skrev 2009 en C-uppsats om hur bland annat Karl XII skildrats i olika läroböcker. Alltså har denna uppsats liknande drag med denna uppsats men skillnaden är att Perry endast fokuserar på Karl XII medan denna studie mer lägger fokus på det stora nordiska kriget. Ambitionen med Perrys uppsats är att genom en komparativ textanalys kartlägga hur eventuella förändringar sett ut över tid.¹⁰ Perry använder sig av läroböcker som sträcker sig från 1920-talet fram till 2009. Alltså ett liknande tidsspänn som denna analys använder sig av.

Perrys frågeställningar till sin analys är:

På vilket sätt har Karl XII skildrats i gymnasieskolans historieböcker under nämnda tidsperiod?

Tenderar läroböckernas framställning av Karl XII att följa den samtida historieforskningen?

Resultaten Perry kommer fram till är att mycket fokus i de äldre läroböckerna lades på kungen och hans makt, man ville måla upp en bild av Sveriges kung som något starkt och maktfullt. Man fokuserade bara på det positiva med kungen och inte det negativa. Detta ändrades dock med tiden där man ändrade fokus mot de mer kringliggande strukturerna i de moderna läroböckerna. Perry menar att även att berättandet i själva böckerna skiljer sig åt, då de äldre läroböckerna är mer berättande och manar läsaren till att själv visualisera fram bilder av det som skildras. Perry menar att de äldre böckerna nästan målar upp historien som en saga. I de

⁹ Eriksson, 2006 sid 19 f

¹⁰ Perry 2009 s 6

mer moderna läroböckerna är man mycket mer objektiv, neutral i sina texter. Medan de äldre läroböckerna fokuserar mycket på kungen och skriver ett femtiotal sidor om denne, så är den moderna läroboken mer kvalitativ och komprimerad och tar endast upp de viktigaste händelserna.¹¹

2.4 Tidens förändring av bilden på Karl XII samt Sveriges syn på Ryssland

Jan-Gunnar Rosenblad och Gundel Söderholm skriver om hur Karl XII framställs i olika tidevarv och hur synen på honom förändras med tiden. Författarna menar att under 1800-talet var det många författare som använde Karl XII för att sprida en extrem nationalism, man använde Karl XII som en nationell representant. Detta är dock något som absolut inte stämmer då den svenska armén bestod av massa olika folkgrupper såsom kosacker, tyskar, turkar och svenskar. Så att använda Karl XII på detta vis är fullständigt felaktigt. Dessa nationalistiska författare menar att Karl XII offrade sig för sin nation, för Sverige, genom att kriga. Via dessa krig ansåg man att nationalitetskänslan stärktes och via lidandet stärktes människan. Man ansåg att fredstider är förslappade och att det är genom lidandet som utvecklingen går framåt. Man menade alltså att genom kriget enades nationen och samlade sig mot gemensam fara.¹²

Dagens bild av Karl XII menar författarna är att han var en krigare som ville vara nära sina soldater både utanför och under kriget. Detta agerande av kungen menar man i dagens forskning, hade en väldigt socialt utjämnande effekt. Man menar att Karl XII tyckte att det lika gärna var han som kunde stupa i kriget istället för en enskild soldat, inget offer var för stort. Man menar att soldaten alltid kände Karl XII:s närvaro då han åt med sina soldater, delade sovplats och så vidare. Det var också alltid Karl XII som var den första att rida ut i strid. I stort sett menar man alltså att synen på Karl XII idag är att han jobbade för jämställdhet mellan olika grupperingar.¹³

Torsten Burgman skriver om Rysslandsbilden i Sverige. Han börjar med att diskutera att Sverige och Ryssland har varit grannar sedan urminnes tider. Svenska vikingatåg åkte dit, och en första rysk stat byggdes upp i Kiev, Ukraina. Det förekom konflikter mellan Ryssland och Sverige redan under medeltiden efter Nöteborgsfreden vid den oklara gränsen mellan Finland och Ryssland. Under Kung Eriks tid var hans bror, hertig Johan, gift med med den polska

¹¹ Perry 2009 s 33f

¹² <http://www.so-rummet.se/fakta-artiklar/bilden-av-karl-xii-forr-och-idag>

¹³ <http://www.so-rummet.se/fakta-artiklar/bilden-av-karl-xii-forr-och-idag>

prinsessan Katarina Jagellonica, något som gjorde den dåvarande ryska tsaren Ivan IV rasande. Hertig Johan blev sedan kung och det utbröt krig mellan Sverige och Ryssland igen. Ryssarna fick denna gång erkänna sig besegrade mot Sverige.¹⁴

Burgman menar att bilden av Ryssland i Sverige dikterades av att länderna utkämpade krig med stor grymhet. I Sverige såg man Ryssland som ett rike präglat av mongoliskt barbari. I början av 1600-talet var det återigen krig mellan Ryssland och Sverige då Karl IX lyckades besegra ryssarna och dikterade freden i Stolbova, vilket gjorde att Sverige behärskade den ryska handeln. Allt detta krigande mellan länderna fortsatte sedan och under 1700-talet utkämpades många krig mellan varandra. 1809 slöts en fred mellan länderna där Sverige blev av med Finland. Det har alltså varit en väldigt stor rivalitet mellan Sverige och Ryssland i många århundraden. Det var inte förrän Gorbatjov blev rysk ledare och berlinmuren revs som den stor rysskräcken började avta.¹⁵

2.5 Sammanfattning av tidigare forskning

Svensson skriver om att läroboken alltid har varit en av de absolut viktigaste verktygen för läraren. Detta leder till att det är oerhört viktigt för författarna att skriva läroböcker som är lätta att förstå för eleverna men även att de innehåller bra och korrekt information. Nuförtiden får lärarna ofta själva välja vad de vill använda sig av för läroböcker i sin undervisning vilket gör att innehållet i de olika läroböckerna kan skiljas på olika sätt. Författarna kan till exempel skriva läroböcker präglade av deras egna politiska tankar som Långström påpekar, eller så kan de vara präglade av en nationalistisk känsla som Tingström menar. Det finns alltså mängder av olika läroböcker och därför syftar denna studie på att jämföra dessa böcker för att finna på skillnader och likheter.

Liknande läromedelsundersökningar har genomförts där bland annat Jesper Eriksson i sin uppsats gör en komparativ undersökning om första världskriget via nio olika läroböcker från 1920 – 2009. Även Andrea Perry gjorde en liknande undersökning då hon ville få fram hur bilden av Karl XII förändrats genom tiden i olika läroböcker från 1920 – 2009. Resultaten som kommer fram är att läroböcker fram till 1950-talet ofta är präglade av en nationalistisk känsla, att de tidiga läroböckerna ofta skrivs med en berättande romanlikande text samt att de

¹⁴ Burgman 2001 sid 93 f

¹⁵ Burgman 2001 sid 93 f

tidiga läroböckerna ofta fokuserade på personhistoria där de hellre lyfte fram en enskild person än en händelse.

Till sist har även en undersökning förts om hur synen på Karl XII samt Sveriges bild av Ryssland har förändrats över tiden. Detta har gjorts för att se om läroböckerna tenderar att ha samma bild av dessa förändringar som Rosenblad och Söderholm samt Burgman har. Man menar att Karl XII sågs i början som en nationalhjälte som gjorde allt för Sverige och dess fosterland för att sedan i modernare tider ses som en symbol för jämlikhet.

3 Frågeställningar

Tack vare den tidigare forskningen har följande frågeställningar arbetats fram.

- Hur framställs det stora nordiska kriget i de olika läroböckerna? Förändras dessa framställningar, i så fall hur?
- Hur mycket av skildringarna är personhistoria? Präglas läroböckerna av en nationalistisk känsla?
- Hur är de olika läroböckerna skrivna, vilken stil använder sig författaren av?

4 Bakgrund

4.1 Allianser och mål

Man kan säga att kriget började med att Fredrik IV av Danmark, August II av Sachsen-Polen samt Peter I av Ryssland ingick i en allians mot stormakten Sverige. Till Sverige hörde även Finland, Estland, Lettland och norra delar av Tyskland vid denna tid. Danskarna, som vid denna tiden även hade Norge, ville återta bland annat Skåne som man förlorat till Sverige tidigare, men man ville även tillintetgöra den holstein-gottorpska makten som var allierat med Sverige. August II ville öka Polens kungamakt genom att ta över stora landområden och när han insåg att han inte kunde ta över det osmanska riket (som var hans första mål) vände han blicken mot stormakten Sverige och speciellt Livland som han ville återerövra. Danmark och Polen vände sig sedan till Ryssland och Tsar Peter som efter förhandlingar ingick i alliansen mot Sverige. Tsaren, som först var positivt inställd till Sverige blev övertalad av Fredrik II

och August II att attackera Sverige och vinna land som Ingermanland, Estland samt Lettland.¹⁶

Sveriges kung vid denna tid var Karl XII. Han kröntes 1697, endast femton år gammal. När kriget utbröt år 1700, var Karl endast arton år gammal och hans fiender såg detta som en svaghet hos Sverige.¹⁷

4.2 Krigets utbrott

August II av Polen inledde kriget genom att i februari 1700, anfälla den dåvarande svenska staden Riga. Ett anfall som misslyckades då Erik Dahlbergh som var Rigas försvarare lyckades slå till baka de numerärt överlägsna polackerna. Dock var anfallet en överraskning för Sverige och någon månad senare attackerade Danmark Holstein-Gottorp som var totalt försvarslösa. Ryssarna var lite mer försiktiga och bröt inte freden förrän augusti då man belägrade Estland samt Narva i Ingermanland.¹⁸

När Danmark attackerade hertigdömet Holstein-Gottorp svarade Karl XII genom att landstiga svenska trupper norr om Köpenhamn i slutet av Augusti 1700. De svenska trupperna lyckas ockupera Själland vilket gör att Danmark och Fredrik IV går med på en fred om att inte längre stödja Sveriges fiender. Sverige svarade även mot Ryssland när de belägrade Ingermanland och Estland genom att sända 8000 tusen man för att försvara sitt rike. Trots att ryssarna var upp emot 40 000 man lyckades svenskarna slå tillbaka mot ryssarna under en snöstorm vid Narva. Samtidigt som Sverige stred mot Ryssland invaderade Polen och August II Livland och nu när man lyckats sluta fred med både danskarna samt ryssarna så såg man nu Augusts armé som det största hotet mot Sveriges rike. Kriget mellan Polen och Sverige pågår till juli 1701 då svenskarna än en gång segrar och lyckas driva ut Polen och Augustus II ur Livland. De svenska trupperna fortsätter att vara framgångsrika och man lyckas den 2 juli besegra en tysk-polsk armé och några veckor efter faller Krakow och August II ger upp.¹⁹

Under 1705 blir Stanislav Leszczyński ny kung över Polen, utsedd av Karl XII. Karl och Stanislav sluter fred med varandra och Karl lovar att Sverige skall hjälpa Polen att återövara mark som man förlorat till Ryssland i slutet av 1600-talet. Men innan man kunde hjälpa Polen

¹⁶ Sundberg 1998. S 282 f

¹⁷ Ericsson m fl 2003 . 254 f

¹⁸ Ericsson m fl 2003 . 254 f

¹⁹ Sundberg 1998. S 284 f

att erövra dessa territorium så var man tvungen att slå ut August II ordentligt så han inte kunde utgöra något hot. Detta gjorde man genom att 1706 sända in svenska trupper i Sachsen och krossa Dresden samt Leipzig. Detta gjorde att August II var tvungen att avsäga sig tronen från Polen och var inte längre ett hot.²⁰

4.3 Ryssland slår tillbaka

Ryssarna förlorade som jag tidigare nämnt slaget vid Narva mot Sverige trots att man var överlägsna till antalet. Men efter detta började Ryssland genomgå en såkallad moderniseringsprocess och blev ett större hot för Sverige. Medan Sverige var i full gång att kriga mot Polen passade ryssarna på att erövra svenska landområden runt Östersjön och Tsar Peter passade då på att bygga en ny huvudstad vid Östersjöns mynning, Sankt Petersburg.

Karl XII svarade då genom att skicka 40 000 man för att invadera Ryssland med Moskva som mål. Sverige hade vid den här tiden allierat sig med Stepanovitj Mazepa som var en ukrainsk kosackhövding som hade lovat att hjälpa Sveriges invasion av Ryssland. Dock blev det ukrainska stödet kortvarigt då deras trupper blev nerslagna innan Sverige ens hade anlänt. De svenska trupperna riktade sig mot Moskva och började deras invadering av Ryssland. Ryssarna var dock väldigt smarta och brände ner sina byar, gårdar och städer vilket gjorde det oerhört för de svenska trupperna att avancera. Det fanns ingen mat och vintern var iskall vilket gjorde att de svenska trupperna tvingades söderut. Vintern 1708-1709 var oerhårt hård och många svenskar och hästar frös eller svalt ihjäl under denna tiden.²¹

Till sist möttes ryssarna och svenskarna vid Poltava där ett krig utbröt. Karl XII hade vid den här tiden blivit skjuten i foten och kunde inte delta i kriget. Svenskarna led en stor förlust under kriget där över 7000 män stupade och den svenska armén var tvungen att retirera till det Osmanska riket.²²

4.4 Sveriges nederlag

Efter slaget vid Poltava invaderade de ryska trupperna de svenska provinserna vid Östersjön, Augustus II lyckades återta tronen i Polen och Danmark attackerade Skåne men stoppades vid slaget i Helsingborg 1710. Ryssland invaderade Finland som då tillhörde Sverige 1712 och

²⁰ Sundberg 1998. S 295f

²¹ Ericsson m fl 2003 . 287 f

²² Ericsson m fl 2003 . 294 f

redan 1713 var hela södra Finland ockuperat. Det blev stor ödeläggelse där man plundrade stora delar av Finland.²³

Vid den här tiden var Karl XII och hans armé fortsatt fast i det Osmanska riket. Turkarna var vid den här tiden också i krig med Ryssland men krigslyckan vände aldrig och Osmanerna fick sluta fred med Ryssland där man bland annat kom överens om att låta Karl XII återvända till Sverige. Karl fick reda på att den svenska riksdagen hade samlats för att diskutera om att sluta fred och beslöt sig då för att tillsammans med sin armé tåga tillbaka mot Sverige för att stoppa detta beslut.²⁴

Men Sverige hade nu fått ännu fler fiender i form av Fredrik Wilhelm av Preussen samt Georg Ludwig av Hannover som ville ta över Sveriges tyska besittningar. November 1714 bröt slaget vid Stralsund ut där Sverige än en gång led en förlust och Stralsund faller.

Sverige hade vid detta laget förlorat Finland, tyska samt baltiska besittningar och Karl XII försökte nu göra ett sista desperat försök att vända krigslyckan genom att attackera Norge som då tillhörde Danmark, och på så sätt slå ur Danmark ur kriget. Vid slaget av Fredrikshald blir Karl XII skjuten till döds vilket leder till att Sverige omedelbart drar sig tillbaka och sluter med fred med alla sina fiender 1719-1720.²⁵

4.5 Fredsfördragen

Hannover Sverige fick 1 miljon riksdaler i utbyte mot Verden samt Bremen

Preussen Sverige får 2 miljoner riksdaler i utbyte mot stora delar av Pommern

Danmark Man kan säga att Danmark blev krigets förlorare då man fick ingen mark tillbaka, dock förbjöds Sverige att stödja hertigdömet holstein-gottorp i framtida konflikter.

Ryssland Sverige får 2 miljoner riksdaler i utbyte mot Estland, Livland, Viborgs län, södra delen av Kexholms län, öarna Ösel och Dagö. Dock lämnade ryssarna Finland.²⁶

²³ Sundberg 1998. S 304 f

²⁴ Sundberg 1998. S 306f

²⁵ Sundberg 1998. S 314f

²⁶ Sundberg 1997 s. 309f

4.6 Följder av kriget

Sverige är nu inte längre någon stormakt och frihetstiden börjar. Nytt kungapar blir Karl XII syster Ulrika Eleonora samt hennes man Fredrik I. Ryssland blir istället den nya stormakten i norra Europa och Preussen blir större och starkare med en stark militärmakt.²⁷

5 Teoretiskt perspektiv

Sven Södring Jensen skriver i sin bok *historieundervisningsteori* om olika kategorier av hur historieundervisning kan ske. De tre kategorier han behandlar är:

- Den materiella
- Den formella
- Den kategoriella

Den materiella undervisningskategorin menar att undervisningsstoffet står i fokus. Detta stoff skall vara det som förmedlas till eleverna. Jensen delar upp den materiella kategorin i två underkategorier. Detta görs på grund av att den materiella undervisningen kan ha olika syften. De två olika underkategorierna består den klassiska samt den objektiva undervisningen. Det ena är ett klassiskt syfte, där historien målas fram som spännande och kanske inte alltid helt sanningsenlig, detta för att fånga elevernas intresse, men även för att stärka den nationella sammanhållningen²⁸. Det andra syftet av en materiell historieundervisning är det objektiva syftet. Med detta menar Jensen att man är neutral i sin historieundervisning. Man berättar exakt hur det var och försöker inte göra det extra spännande, utan är helt enkelt neutral²⁹. Man skall i denna kategori undvika att använda sig av spekulationer och teorier.

Den formella undervisningskategorin går ut på att eleven själv skall arbeta och lära sig genom att analysera och granska olika källmaterial som till exempel gamla brev eller dagböcker. Detta menar Jensen är viktigt för att eleven skall kunna fungera i samhället och vara kritisk

²⁷ Sundberg 1998. S 316f

²⁸ Sven Södring Jensen .S, 11

²⁹ Sven Södring Jensen S 11

till olika källor. Det är alltså inte stoffet som är det viktiga, utan elevens förmåga att granska och analysera³⁰.

Den sista undervisningskategorin Jensen utgår från är den kategoriella. Med detta menar Jensen att eleven står i centrum för undervisningen. Fokus läggs på att försöka ge eleven en förståelse av samhället och dess förändringar. Detta görs genom en teoretisk medvetenhet med engagemang och reflektion.³¹

Undersökningen kommer ta del av den materiella samt den formella kategorin i resultaten. De kommer främst att användas för att ta reda på hur de olika läroböckerna framställer det stora nordiska kriget. Är läroboken skriven med en materiell undervisning i tanken? I så fall är det en objektiv bok som behandlar kriget neutralt och faktamässigt korrekt, eller är det en klassisk bok som skrivs med en värderande text? Studien kommer även se om boken är menad för en formell undervisning, det vill säga att den är uppbyggd av källmaterial som eleven själv skall arbeta med.

Olika typer av läroböcker

Niklas Ammert har gjort ett analyschema där han beskriver fyra olika typer som läroböcker kan skrivas på.

- Konstaterande
- Förklarande
- Reflekterande/analyserande
- Normativ

En konstaterande bok innebär att bokens författare utan vidare kommentar kortfattat slår fast att en specifik händelse eller att något förhöll sig på ett visst sätt. Framställningen är bekräftande och icke förklarande. Den förefaller ibland också ryckt ur sitt sammanhang. En mening eller en utsaga kan emellertid väcka frågor och funderingar hos läsaren, men om det inte i texten explicit uttrycks något annat än att ett förhållande eller en händelse slås fast, så är boken konstaterande.³²

³⁰ Sven Södring Jensen S. 79

³¹ Ibid, s 103

³² Ammert, 2011 sid 261 f

Den förklarande typen förklarar, beskriver och kan sägas svara på frågan *hur* något förhåller sig och vad det i själva verket betyder. Resonemang kring orsak och verkan är tydliga exempel på förklarande framställningar.

En reflekterande/analyserande typ av framställning sätter företeelser eller handlingar under lupp och belyser frågan ur flera perspektiv eller resonerar kring den. Detta kan ske på två sätt. Det första innebär att textens innehåll knyter an till läsaren, till läsarens tid eller till förhållanden som är kända för läsaren. Det andra handlar om analys med hjälp av yttre sammanhang och referenser.

Den normativa typen, slutligen innebär att boken förmedlar ett tydligt värderande budskap. Författarna har tagit ställning och vill förmedla en viss tolkning av det som har skett. Den normativa boken kan stå för sig själv, men den kan också kombineras med någon annan. En normativ framställning kan samtidigt vara konstaterande, förklarande eller analyserande.

Undersökningen kommer att använda sig av samtliga typer av Ammersts analyschema för att kunna analysera på vilket sätt de olika läroböckerna är skrivna.

6 Material och Metod

6.1 Läroböcker i undersökningen

Studien använder sig läroböcker inom olika genrer, vissa är berättande läroböcker som innehåller gamla texter och dagböcker, medan andra är normala översiktliga läroböcker. Detta val har gjorts för att se ifall det stora kriget framställs på olika sätt beroende på vilken genre boken tillhör. De läroböcker studien använder sig av är alla anpassade för grundskolan då det står utskrivet i 2011:s läroplan för årskurs 4-6 att eleverna skall kunna hur historiska personer och händelser, till exempel drottning Kristina, Karl XII och häxprocesserna, har framställts på olika sätt genom olika tolkningar och under skilda tider. Undersökningen använder sig sammanlagt av 9 olika läroböcker som sträcker sig från 1924 till idag. Nedan listas samtliga läroböcker i kronologisk ordning där det ges en kort överblick över deras upplägg samt en motivering till varför boken är med i undersökningen.

Allmänna historien i berättelser

Läroboken är skriven av Bernhard Estlander år 1924 och har fem olika upplagor. Exemplet undersökningen använder sig av är den femte upplagan och sträcker sig från Martin Luther fram till det första världskriget. Läroboken togs med då det var den äldsta boken som handlade om Karl XII som var tillgänglig.

Läsebok för folkskolan

Läroboken är skriven av bland annat Carl Grimberg år 1933 och är en reviderad parallellupplaga till den tionde upplagan av boken. Läroboken handlar om Sveriges historia och sträcker sig från stenåldern fram till industrialiseringen av Sverige. Motiveringen till att denna bok valdes var helt enkelt för att boken är ämnad för folkskolan som var dåtidens grundskola vilket passar in i undersökningen.

Lärobok i historia för folkskolan

Läroboken är skriven av Ola Bergström 1949 och handlar om världshistorien från forntiden till det första världskriget. Boken är anpassad för både barn i de lägre klasserna samt ungdomar i det övre klasserna vilket gör att boken kan användas till studiens undersökning.

Vår historia

Läroboken är skriven av Yngve Berg år 1959 och är en lärobok i svensk och allmän historia för enhetsskolans mellanstadium. Boken handlar om hela världshistorien från forntiden till 1950-talet. Motiveringen till varför studien valt att arbeta med denna bok är samma som innan att den är ämnad för motsvarande grundskola vilket gör boken användbar för undersökningen.

Ögonvittnen berättar

Läroboken är skriven 1964 av Göran Rystad, Birger Sallnäs och Alf Kahnberg. Boken är ämnad för årskurs 5 och är del 2 i serien ögonvittnen berättar. Avsikten med boken är att ge eleverna lättfattliga berättelser som har det upplevdas omdelbarhet och som kan ge något av tidsatmosfären. Del 2 sträcker sig från 1500-1720-talet. Boken passar in i undersökningen eftersom den är anpassad för grundskolan.

Barn i alla tider – Krigens och häxornas tid

Läroboken är skriven 1973 av Runder Jonsson samt Jan Gustafsson. Boken är ämnad för mellanstadiet och är del tre i serien Barn i alla tider. Boken handlar om svensk historia och börjar från Vasatiden och slutar med Karl XII's tid. Motiveringen för denna boken är att den handlar om Karl XII samt är ämnad för den rätta målgruppen för studien.

Levande historia

Läroboken är skriven 1992 av Lars Hildingsson samt Ingrid Åsgård. Boken är ämnad för årskurs 6 och handlar om Sveriges historia där man börjar med stormaktstiden och avslutar med Gustav III's tid. Även denna bok passar in i studien eftersom det är en bok anpassad för grundskolan.

Koll på Stormaktstiden

Läroboken är skriven 2007 av Jonathan Lindström och Elisabeth Wahlbom. Boken är ett läromedel ämnad för årskurs 4-6 och handlar om stormaktstiden i Sverige (1611-1720). Läroboken passar in i studien då den är ämnad för rätt målgrupp.

Enkla fakta om stormaktstiden

Läroboken är skriven 2012 av Carina Sernholt. Enkla fakta är en serie småhäften om olika intressanta ämnen och tider. Texten är lättläst och engagerande. Denna bok handlar om stormaktstiden och är anpassad för elever i årskurs 4-6.

6.2 Kvalitativ samt kvantitativ

Undersökningen använder sig av en kvalitativ metod som studerar varje lärobok på djupet för att få svar på frågeställningarna. Eftersom uppsatsen syftar på att analysera 9 böcker är det viktigt att använda sig av en kvalitativ metod där man verkligen analyserar böckerna och inte en kvantitativ metod som mer handlar om att jämföra statistik och bilda tabeller vilket inte hade fungerat i denna studie. Detta är även något Trost³³ diskuterar då han menar att det är viktigt att låta frågeställningarna och syftet bestämma vilken metod man skall använda sig av. Författaren fortsätter sedan att diskutera skillnaderna mellan kvalitativ samt kvantitativ metod där han förenklat menar att kvantitativ metod handlar om att använda sig av siffror och tabeller medan den kvalitativa metoden handlar om att i motsats till kvantitativ metod, undvika att

³³ Trost, 2010 Sid 25f

använda sig av siffror i så stor mån som möjligt. Alvesson menar att den kvalitativa metoden öppnar för fler tolkningsmöjligheter är mer öppen för en mångtydlig empiri.³⁴ Detta är även något Bryman påpekar då han menar att den kvalitativa metoden är bättre lämpad ifall man vill ha en djupgående bild av det man skall studera.³⁵

6.3 Validitet samt reabilitet

Hastie och Hay³⁶ beskriver ordet validitet med orden ”att mäta det man vill mäta”. Det vill säga. Ett exempel på detta kan vara att om man har ett matteprov på svenska för elever som inte kan svenska så mäter man egentligen inte deras matematikförmåga, utan deras svenska. Då kan man säga att provet har en låg validitet. Denna undersökning vill, som tidigare nämnts ta reda på hur de olika läroböcker framställer det stora nordiska kriget, vilka skillnader som finns i de olika böckerna, om personerna framställs på olika sätt och så vidare. Jag anser att jag mäter det jag vill mäta i min uppsats och därmed blir validiteten i uppsatsen hög.

Vidare diskuterar Hastie och Hay³⁷ reliabilitet, alltså om man mäter det man vill mäta på ett tillförlitligt sätt, är uppsatsen trovärdig? För att få en hög reliabilitet i uppsatsen är det viktigt att använda sig av flera källor som påpekar samma saker. Denna uppsats har använt sig av 9 böcker, vilket gör att reliabiliteten är hyfsat hög. Men för att få en högre reliabilitet hade det alltså varit bättre att använda sig av så många läroböcker som möjligt.

6.4 Genomförande

Studien använder sig alltså av en kvalitativ metod där varje bok studerats på djupet för att ta reda på frågeställningarna. Första klassificeras om boken är berättande eller översiktlig. Därefter används främst Jensens olika historieundervisningskategorier, den materiella samt den formella för att ta reda på hur de olika böckerna framställs. Alltså om boken framställs på ett värderande sätt så är det en bok som är skriven på ett klassiskt sätt enligt Jensens kategori. Framställs den på ett neutralt sätt utan några inslag av värderingar så är det en objektiv lärobok. Är det så att läroboken innehåller mycket gamla texter och dagböcker så är boken en formell lärobok.

³⁴ Alvesson, Mats & Sköldberg 2008, s 17-19

³⁵ Bryman, 1997, s 58

³⁶ Hastie & Hay, 2012 Sid 79 f

³⁷ Hastie & Hay, 2012 Sid 79f

För att ta reda på hur de olika läroböckerna är skrivna används Ammerts analyschema där han tar upp den konstaterande, förklarande, reflekterande samt den normativa stilen. Är det en *konstaterande* lärobok så är det själva händelsen som är i centrum. Boken berättar om vad som hände exakt då utan att ge någon bakgrund till varför det skedde eller konsekvenserna av händelsen. Tvärt emot den konstaterande läroboken är den *förklarande* läroboken som beskriver upprinnelsen till händelsen och även förklarar konsekvenserna av händelsen. Den *reflekterande* läroboken är ger läsaren en chans att reflektera över händelsen genom att ställa frågor till läsaren eller relatera händelsen till en annan händelse. Den *normativa* läroboken handlar om att författaren försöker få över sitt personliga budskap till läsaren genom läroboken.

7 Resultat

Resultatet kommer utifrån frågeställningarna analysera de nio olika läroböckerna ur en kronologisk ordning med hjälp av Ammerts analyschema samt Jensens olika typer av historieundervisning. Detta resultat ställs sedan mot vilken typ av bok läromedlet klassificerats som.

- Hur framställs det stora nordiska kriget i de olika läroböckerna? Förändras dessa framställningar, i så fall hur?
- Hur mycket av skildringarna är personhistoria? Präglas läroböckerna av en nationalistisk känsla?
- Hur är de olika läroböckerna skriva, vilken stil använder sig författaren av?

7.1 Allmänna historien i berättelser, 1924

Allmänna historien är en blandning mellan en berättande samt en översiktlig lärobok där fokus läggs på Karl XII samt Peter den Store. Det är inte kriget i sig som ligger i fokus utan istället berättar författaren oerhört mycket om de stora männen och deras historia och ageranden. Det är dock inte alla stora män som det läggs fokus på, till exempel August II eller Fredrik IV tas ej upp alls mycket, utan istället är det alltså Karl XII samt Peter den store som läroboken lägger fokus på.

Läroboken bygger på en klassisk skrivstil, alltså som Jensen menar en väldigt berättande text. Detta är något man lägger märke till redan i inledningen av kapitlet där författaren till exempel skriver: *Patriarken med biskopar och abboter trädde ut i salen i Kreml, där skäggiga bojarer i långa kaftaner stodo församlade. Patriarken sporde: Vem av bröderna skall bliva tsar, Ivan eller Peter*³⁸? Författaren försöker alltså fånga läsarens intresse genom att använda sig av texter som känns levande och spännande. Det blir nästan som att läsa en roman istället för en lärobok. Ur Ammererts analyschema kan man se att boken är förklarande, den tar alltså upp bakgrunden till hur Peter den Store kommer till makten och även konsekvenserna av det stora nordiska kriget, till exempel att Ryssland blev en ny stormakt i Europa. Till sist anser jag att boken tenderar att vara lite partisk i vissa delar vilket är något som jag nämner nedan.

Kapitlet om det stora nordiska kriget börjar med en väldigt lång och berättande text om hur Peter den store lyckades komma till makten i Ryssland. Författaren lägger alltså stor vikt på Ryssland i början, viktiga delar man tar upp är hur att Peter väljs till Tsar men att hans bror Ivan och i synnerhet hans systrar är missnöjda med detta och försöker få folket att ändra sig för att välja Ivan istället för Peter. Författaren berättar sedan om Peter den Stores uppväxt från att vara en liten bortskämd grabb till att bli Tsar av Ryssland där man bland annat tar upp hur Peter hela tiden ville förstå sig på olika krigskonster genom att träffa nya bekantskaper. Man tar även upp hur Sofia som var en av Ivans syster försökte mörda Peter så att Ivan skulle bli Tsar av Ryssland³⁹. Stort fokus av inledningen av kapitlet om det stora nordiska kriget handlar alltså om Peter den stores väg till Tsar av Ryssland.

Efter författaren skrivit om Peters väg till att bli Tsar av Ryssland tar författaren upp Karl XII historia på ett liknande sätt där man berättar om hur Karl XII kom till tronen. Därefter börjar själva kriget dra igång där man väldigt snabbt och enkelt berättar om hur Danmark, Ryssland och Polen ingick i en allians mot Sverige. Det läggs alltså inte alls mycket fokus på bakgrunden till varför kriget uppstod, istället läggs det stora krutet på hur Karl XII agerar.

Man berättar sedan snabbt om hur Sverige först attackerade Danmark för att sedan vända sig mot Ryssland som intagit Ingermanland vid Östersjön.

Ett exempel på att författaren kanske inte är helt opartisk är vid slaget i Narva där författaren berättar hur svenskarna var överlägsna ryssarna och med lätthet slog ut de förvirrade ryssarna.

³⁸ Estlander, 1924 sid 158 f

³⁹ Estlander, 1924 sid 158 f

Det känns alltså som att författaren gärna vill glorifiera den svenska militären som trots mindre man lyckades slå ut den ”förvirrade” ryssen.⁴⁰

Författaren berättar sedan vidare om krigets förlopp där Sverige försvarade sig mot Polen och att man sedan gick mot Moskva men att vintern blev för tuff mot svenskarna och att detta var fallet för Sveriges stormaktstid. Till sist tar man upp hur Peter den Store lyckades efter det stora nordiska kriget göra Ryssland till en ny stormakt i Europa.⁴¹

7.2 Läsebok för folkskolan, 1933

Läsebok för folkskolan är en berättande lärobok där läsaren får ta del av flera små berättelser från olika händelser, det är alltså ingen sammanhängande text som berättar hur kriget fortgick, istället får vi följa med på olika äventyr under krigets gång. Författaren lägger stor del i början på att skildra Karl XII's barndom och skolgång vilket gör att det är även mycket personhistoria i denna lärobok. Huvudfokus i denna lärobok är den svenska historien, vi får alltså följa med under det stora nordiska kriget genom små berättelser från Sverige.

Enligt Jensens historieundervisningsteorier har läroboken en tydlig formell utgångspunkt där eleven själv skall via de olika berättelserna och dikterna skaffa sig en bild över hur det var på den tiden. Läroboken ger ingen bakgrund till vad som sker utan hoppar mellan olika berättelser vilket gör det väldigt svårt för läsaren att hänga med i vad som händer. Det är alltså enligt Ammerts analyschema en konstaterande lärobok, det vill säga att den endast ger ut fakta om att *så här var det* utan berätta om varför det blev så eller vad konsekvenserna blev av händelsen. Läroboken lägger heller ingen skuld på kriget till någon, den har inte heller någon nationalistisk syn då den knappt berättar om själva krigsförloppet. Istället fokuserar den på svenska berättelser under krigets gång.

Läroboken börjar med att berätta om när Karl XII är liten. Vi får följa Karl som 6-åring i skolan där han svarar på frågor från sin lärare i sju sidor i boken. Det råder alltså ingen tvekan om att författaren lägger väldigt stor vikt på Karl XII i läroboken. Därefter hoppar boken helt plötsligt in på nästa rubrik som handlar om hur Karl XII intog Krakow och Lemberg i Polen.⁴² Det är alltså ingen speciell ordning på läroboken när man gör dessa ”hopp” i historien.

⁴⁰ Estlander, 1924 sid 163 f

⁴¹ Estlander, 1924 sid 158 f

⁴² Läsebok för folkskolan 1933 sid 270 f

Författaren beskriver inte heller varför Karl XII krigar i Polen utan handlar bara om själva händelseförloppet, vilket försvårar det för läsaren att förstå vad som händer.

Läroboken tar sedan upp en berättelse om en kvinna som får ta hand om sin familjs gård när hennes man är ute och krigar med Karl XII från 1700 fram till 1708 då mannen dör i sjukdom. Denna lilla berättelse säger dock inget om kriget utan handlar om brevväxlingar från mannen och hustrun. Till sist följs denna lilla berättelse av en dikt *Frun på Salshult*. Denna berättelse visar återigen att läroboken är oerhört svår att hänga med i, då det inte verkar finnas någon struktur i boken.⁴³

Man ”hoppas” sedan återigen till efter nederlaget i Ryssland där författaren skriver om de svenska krigsfångarna i Ryssland. Även ges det ingen bakgrund till attacken av Ryssland eller ens att Sverige har förlorat slaget, istället ligger fokus på krigsfångarnas liv.⁴⁴

Läroboken fortsätter såhär med ”hopp” mellan olika berättelser och det känns som att författaren till boken antar att läsaren redan är införstådd i allt om det stora nordiska kriget och istället tar upp små berättelser som hände samtidigt under krigets gång. Ibland varvas berättelserna med dikter.

7.3 Lärobok i historia för folkskolan, 1949

Lärobok i historia är den första översiktliga läroboken som bryter trenden mot de äldre läroböckerna. Här läggs inte alls lika mycket fokus ner på hur Sveriges kung Karl XII och Rysslands Tsar Peter den store framställs och portätteras. Istället lägger författaren krutet på krigets förlopp. Det viktiga för författaren syftar på är alltså inte längre hur de stora männen framstår utan ger istället en faktisk bild av kriget vilket gör att läsaren får en bättre uppfattning av hur faktiskt kriget gick till.

Lärobok i historia för folkskolan bryter dock från detta mönster då den är väldigt objektivt sitt berättande av det stora nordiska kriget. Med objektivt berättande menar Jensen att boken är neutral i sitt berättande, man lägger inte skulden på någon eller lägger en nationalistisk känsla över läroboken.

⁴³ Läsebok för folkskolan 1933 sid 279 f

⁴⁴ Läsebok för folkskolan 1933 sid 285 f

Författaren tar på ett enkelt och lättförståeligt sätt upp krigets händelseförlopp med både bakgrund till kriget samt konsekvenser av vad kriget förde med sig. Enligt Ammerts analyschema är läroboken alltså en *förklarande* lärobok det vill säga att författaren inte endast utger fakta om själva händelsen utan ger läsaren en möjlighet att skaffa sig en bredare förståelse över kriget genom att förklarar varför kriget utbröt, och vilka konsekvenser kriget medförde för resten av världen och så vidare.

Kapitlet börjar med att Karl XII blir krönt till konung, för att sedan snabbt övergå till kriget. Det återges aldrig i läroboken att Polen, Danmark och Ryssland ingick i en allians mot Sverige men det står klart att alla dessa länder är Sveriges fiender. Det berättas väldigt kort och koncist om hur de svenska trupperna lyckades slå tillbaka samtliga hot (först Danmark sedan Ryssland och till sist Polen) man ger alltså inte någon berättande bild över hur de olika krigen fördes. Läroboken fortsätter vara väldigt faktabaserad i sin utformning när man sedan berättar om hur Karl XII gav sig in Polen med sin armé och avsatte August II och Ryssland då passade på att ta över delar av Österjön. Överlag berättar boken på ett väldigt bra och enkelt sätt om hur det stora nordiska kriget fördes. Det är ingen nationalistisk syn författaren ger om Sverige utan är oerhört objektiv i sin beskrivning av det stora nordiska kriget. Läroboken fortsätter sedan att berätta på en ett enkelt och lättförståeligt sätt om hur Ryssland slår Sverige vid slaget i Poltava, hur Karl XII flyr till Turkiet och fastnar där i flera år för att sedan återvända och dödas i Norge. Kapitlet avslutas sedan med att berätta om de olika frederna som slöts efter Sveriges nederlag och konstaterar att Ryssland nu hade blivit en ny stormakt.⁴⁵

7.4 Vår historia, 1959

Även *Vår historia* är en översiktligt lärobok och det märks att läroböckerna inte lägger lika stort fokus på personhistorian om de stora männen som Karl XII och Peter den store. Det är istället kriget man lägger fokus på, hur de olika länderna agerade mot varandra och varför dem agerade på detta viset.

Läroboken använder sig av en, enligt Jensen, klassisk värderande stil där författaren skriver på ett nationalistiskt sätt. Det är dock tydligt att ju modernare böckerna blir, desto mindre berättande blir dem. Fokus börjar istället mer och mer läggas på korrekt fakta. Enligt Ammerts analyschema är *Vår historia* en förklarande lärobok där författaren lägger fokus på både bakgrund och konsekvenser av kriget för att läsaren skall få en bredare bild av kriget.

⁴⁵ Bergström, 1949 sid 115f

Vår historia präglas av en nationalistisk känsla när den berättar om det stora nordiska kriget. Författaren vill gärna höja Sverige till ett starkt land och Karl XII som en lysande krigsherre. Ett exempel i boken är: *År 1700 började Sveriges fiender sitt anfall mot Sverige, men de förbundna fann snart att de hade underskattat motståndaren. Tack vare indelningsverket hade Sverige nu en välövad här, som genast kunde försvara landet. Med hjälp av den väl utrustade flottan landsteg den svenska hären på Själland, och Danmark tvingades snabbt till fred. Nästa slag riktades mot ryssarna, som belägrade den svenska fästningen Narva. Genom ett djärvt och oväntat angrepp vann Karl en lysande seger vid Narva år 1700 över den mer än tre gånger så stora ryska hären*⁴⁶.

Det första man som läsare lägger märke till i *Vår historia* är att det är inte lika mycket utrymme i läroboken som ges till det stora nordiska kriget. Från att de tidigare böckerna kan ha sträckt sig upp till 30 sidor om kriget så behandlar *Vår historia* endast 6 sidor om kriget. Kvantiteten har alltså minskat betydligt.

Kapitlet börjar med att berätta om att Karl XII precis hade kommit till makten och att Ryssland, Danmark och Polen nu ingick i en allians mot Sverige för att vinna landområden och så vidare. Precis som i föregående bok så ger författaren en kort men bra bild av varför dessa länder vill kriga mot Sverige vilket ger läsaren en god inblick i varför kriget utbröt.

Författaren berättar sen på ett nationalistiskt sätt hur den välutrustade svenska armén anföll sin motståndare och vann lysande segrar mot alla sina fiender. Även vid nederlaget i Ryssland skriver författaren om hur den svenska armén vann slag efter slag mot ryssarna men fick till sist se sig besegrade då ryssarna brände ner sina egna gårdar för att skydda sig mot den starka svensken. Läroboken, trots sin nationalistiska känsla ger läsaren en god bild av krigets förlopp. Den berättar om hur Karl XII var i Turkiet efter Sveriges nederlag för att sedan återvända för att försöka slå tillbaka Danmark i Norge där han blir dödad.⁴⁷ Till sist skriver författaren om frederna som slöts efter kriget och hur maktställningen hade förändrats efter det stora nordiska kriget.

⁴⁶ Berg, 1959 s191

• ⁴⁷ Berg 1959 s190 f

7.5 Ögonvittnen berättar, 1969

Ögonvittnen berättar är en berättande lärobok som är uppbyggd av gamla texter och dagböcker. Läsaren får själv via dessa texter skaffa sig en bild av hur historien ser ut. Författaren har återigen lagt stort fokus på hur kungen framställs. Men inte alls något om Peter den Store. Detta beror till stor del på att det till störst del är svenskar som berättar om hur kriget fortskred vilket gör att Peter den store inte nämns i läroboken. Eftersom läroboken är uppbyggd av gamla texter så är den inte präglad av någon nationalistisk känsla.

Författaren utgår från en formell historieundervisning i denna lärobok då läsaren själv får bygga sina egna tankar och uppfattningar om kriget genom att följa brev och dagböcker skrivna under krigets gång. Boken tar inte upp bakgrunden till krigets utbrott eller vilka konsekvenser kriget förde med sig. Istället ligger all fokus på specifika händelser under krigets gång, såsom Sveriges nederlag vid slaget i Poltava. Ammerts analyschema hade sett denna lärobok som en konstaterande lärobok som utger specifika händelser men inget mer. De berättelser vi får följa är hur Karl XII uppfattades av folket samt Sveriges nederlag mot Ryssland, vilket visar att det är detta författaren valt att lägga fokus på.

Kapitlet om Karl XII börjar med att en engelsman samt en svensk ger sin syn på Karl XII efter Sverige slagit Ryssland i slaget vid Narva. Författaren till denna lärobok går alltså tillbaka till att lägga mycket av fokus på innehållet i läroboken om själva kungen.

Engelsmannen beskriver Karl som en reslig vacker herre, men oerhört smutsig och vårdslös i sin klädsel. Inte heller tycker engelsmannen att Karl kan sköta sig vid matbordet då han glufsar i sig all mat och betar sig allmänt ohyfsat. Det enda fina Karl äger enligt engelsmannen är en förgylld bibel. Svensken målar inte upp Karl XII på riktigt samma sätt som engelsmannen. Istället lägger den svenska brevskrivaren fokus på Karls humör och beteende. Svensken menar att Karl är omöjlig att förstå sig på då han aldrig visar några känslor, han är sig alltid lik. Han skall alltid ha samma kläder på sig och betar sig på samma sätt i alla situationer. Svensken menar också att Karl överträffar alla generaler och officerare och är många tappra karlars och segrares överman.⁴⁸

⁴⁸ Rystad, 1969 s. 179 f

Läroboken är alltså inte tydlig i hur själva kriget fördes eller varför det fördes. Författaren syftar istället på att eleven skall få sig en bild av hur det var på den tiden genom att läsa brev från den tiden.

Vi får sedan följa med i Joakim Gryths dagbok, en gottlänning som blev löjtnant i Karls armé. Gryth har fört dagbok om när Karls armé tågade mot Moskva men föll mot ryssarna. Först får vi följa med på slaget vid Holovzin 1708 där Sverige besegrade ryssarna. Gryth berättar då om hur 40 000 ryssar väntade vid andra sidan floden Wappis. Karl skall då ha beordrat sina soldater att skjuta kanoner mot sina fiender samtidigt som kavalleriet anföll med Karl i spetsen. Gryth berättar sedan vidare i sin dagbok om hur fienden sedan började bränna ner sina egna gårdar för att hålla tillbaka svenskarna, vilket lyckades då många svenskar dog av svält och förfrysning. Gryth fortsätter sedan berätta om hur man föll i Poltava, flydde till det osmanska riket, återvände, och till sist om hur Karl XII dödades.⁴⁹

Man ser här tydligt hur författaren till läroboken tydligt hoppar mellan olika delar av kriget vilket kan göra det svårt för läsaren att hänga med i vad som händer i själva krigets gång. Det ges heller inga konsekvenser av kriget, utan all fokus ligger på dessa brev och dagböcker.

7.6 Barn i alla tider, 1973

Barn i alla tider ger en modernare bild av de berättande läroböckerna. Fokus ligger precis som föregående lärobok på olika källor från krigets tid, men det som gör att denna bok är bättre än sina föregångare är att författaren ger, innan de olika berättelserna presenteras, en kortfattad bild av kriget. Detta gör att läsaren på ett enkelt och bra sätt kan följa med i de olika berättelserna och förstå när de sker och varför de sker.

Stor vikt har lagts på hur Karl XII presenteras i de olika källorna. Det är alltså återigen väldigt mycket personhistoria som skildras i läroboken. Författaren använde sig av en, enligt Jensen, formell tanke där han vill att eleven själv skall arbeta med de olika källorna för att få en bättre bild av kriget. Det är även en förklarande lärobok som ger en kort men god bakgrund till krigets utbrott. Boken präglas ej av en nationalistisk känsla då de olika källorna målar upp Karl på olika sätt. Det är inte så att alla källor hyllar Karl som en hjälte vilket hade gjort att boken hade känts mer nationalistisk.

⁴⁹ Rystad, 1969 s193f

Kapitlet börjar med att en tidslinje med de viktigaste årtalen visas. Man börjar med 1699 då Polen, Ryssland och Danmark ingår i en allians och slutar med 1720-21 då freden med Preussen, Danmark och Ryssland sluts. Däremellan berättar författaren kort om varje årtal och varför han anser det viktigt.⁵⁰

Författaren har tydligt delat upp vad som händer och när det händer vilket ger läsaren en bild över krigets bakgrund, förlopp samt konsekvenser. Innehållet är dock väldigt förenklat och det ges inga större detaljer om varje slag. Det står till exempel inga detaljer om slaget vid Narva. Att Svenskarna lyckades besegra ryssarna trots sitt undertaliga antal. Istället står det i boken: *Ryssarna anfaller Ingermanland, men besegras av Karl XII vid Narva.*

Läroboken fortsätter sedan med att ta upp olika källor från det stora kriget där mycket fokus läggs på Karl XII. En 11-åring polsk adelskvinna berättar om hur Karl var fromm som ett lamm och blyg som en nunna när han besökte deras hem. Ur Karl XII's dagbok får läsaren följa med när han var endast åtta år gammal och fick se sitt första skepp sjösättas, Karl XI skriver om sin son (Karl XII) om hur duktig skytt han var redan i tidig ålder. Läsaren får sedan följa med på den 16-åringe fänriken Gustav Abrahams äventyr via dennes dagbok. Abraham skriver där om hur livet var för honom när Sverige anföll Ryssland, hur han förfrös sina fötter när han somnade till på morgonkvisten och Karl XII red förbi och stannade för att se till hur Abrahams hade det.⁵¹

7.7 Levande historia, 1992

Levande historia är en översiktligt lärobok som känns som den första moderna läroboken där fakta och förståelse kommer i första hand. Författaren har inte lagt någon större del på att porträttera de stora männen som Karl XII och Peter den store. Karl XII får ett litet avsnitt i början men det är det enda. Istället är det kriget som är i fokus i denna lärobok, där varje del förklaras på ett smidigt och enkelt sätt så att läsaren skall förstå. I slutet av kapitlet tar författaren även upp kvinnorna i kriget vilket är väldigt intressant då detta ej har tagits upp i tidigare läromedel.

Boken är väldigt faktabaserad i sin text där den tar upp viktiga årtal och händelser under krigets gång. Den är enligt Jensens tolkning en objektiv lärobok. Läroboken tar även upp

⁵⁰ Jonsson, 1973 s 88

⁵¹ Jonsson, 1973 s 89 f

bakgrunden till krigets utbrott samt vilka konsekvenser kriget hade för Sverige, inte resten av Europa. Boken är alltså enligt Ammerts analyschema en förklarande lärobok. Den präglas inte heller av någon nationalistisk känsla utan berättar hur själva kriget pågick utan att måla upp Sverige som en superb stat.

Kapitlet inleds med att författaren kort beskriver Karl XII's ungdom, om hur duktig han var i skolan där han behärskade flera språk och var utomordentlig på matematik. Därefter skriver författaren om hur Ryssland, Danmark samt Polen ingick i en anfallsunion mot det svenska riket. Läsaren får reda på att Sverige var väl rustat för ett krig med en stark krigsmakt, men att folket led av en hungersnöd på grund av en dålig skörd 1690.⁵²

Författaren ger alltså en snabb och enkel bakgrundsbild av hur Sverige såg ut innan kriget, vilket leder till att läsaren får en bild av hur kriget utbröt och varför Sverige kunde stå emot såpass bra i början som man ändå gjorde. Därefter skriver författaren om hur Sverige svarar på Danmarks attack som snabbt sluter fred med svenskarna. Man tar även upp Sveriges vinst över Ryssland i slaget vid Narva. Författaren tar dock inte upp speciellt mycket detaljer om de olika slagen, till exempel att ryssarnas armé var mer än tre gånger så stor som Sveriges. Dock skriver författaren om hur segern gjorde Karl XII känd över hela Europa där tidningar och författare i Holland, Frankrike och England beundrade Karl. Därefter fortsätter författaren att ge en god, lättläst bild över krigets gång där läsaren enkelt kan hänga med i texten.

Det intressanta med denna lärobok är dock att den även tar upp kvinnorna och kriget något som ingen tidigare lärobok ens har nämnt. Författaren skriver om hur det var många tomma platser i hemmet när männen var borta. Den enda chansen hustrun hade att få kontakt via sin man eller son var via brev. Författaren tar även upp att jordbruket sköttes sämre när männen var ute i krig vilket ledde till att svält var ett ständigt hot.⁵³

7.8 Koll på stormaktstiden, 2007.

Koll på stormaktstiden, som är en översiktligt lärobok, är den första boken som visar Karl XII från sin dåliga sida. Medan andra böcker har lovordat Karl om hur duktig ledare han var så berättar denna om Karls ungdomsår där han festade och busade. Det är även den, enligt

⁵² Hildingsson, 1992 s 290f

⁵³ Hildingsson, 1992 s 298 f

Ammerts analyschema, första reflekterande läroboken som ställer löpnade frågor till läsaren. Ett exempel kan vara *vad är bra och dåligt med att bli kung när man är femton år?* Boken ger alltså läsaren en chans att tänka själv om olika situationer under krigets gång och inte bara läsa massa fakta. Författaren är objektiv, neutral i sitt textförfattande där han inte höjer eller sänker något land utan berättar exakt hur kriget fortgick. Författaren är även den första som tar upp karolinerna (de svenska soldaterna) och hur de gick tillväga för att bli soldater via mönstring och så vidare. Läsaren får även följa med två karoliner och deras liv vilket ger läsaren en bredare bild av hur det var att leva på denna tiden. Läroboken är också generös med bilder för läsaren som är väldigt förklarande där man berättar om soldattorp, karolinens uniform och så vidare. Det är inte speciellt mycket personhistoria som skildras i denna lärobok förutom lite om Karl XII och hans ungdomsår, annars är det fokus på kriget i kapitlet.

Kapitlet inleds med att författaren ger en god bakgrund till varför Karl XII blev kung i Sverige. Man talar bland annat om att slottet började brinna 1697 vilket enligt författaren kan ses som ett tecken på att Sveriges stormaktstid är på väg att ta slut. Man talar sedan om hur Karl XII agerade när han var ung och enväldig kung, att han var ett riktigt busfrö som ”ryckte peruken av gamla adelsmän och red omkring i staden med sina vänner och krossade fönster”. Eftersom Karl XII var enväldig kung var det ingen som vågade säga emot hans beteende.⁵⁴ Läroboken är alltså den första som tar upp Karls dåliga sidor som kung. Han var alltså inte bara en enastående student och lysande krigsherre, utan även ett busfrö.

Därefter berättar författaren om krigets gång, precis som tidigare läroböcker. Det är inget som skiljer sig faktamässigt i hur kriget fördes och författaren skriver på ett neutralt sätt där varken Sverige eller något annat land målas upp som det bästa, starkaste landet. Författaren diskuterar sedan konsekvenserna av kriget, att Sveriges stormaktstid var över och Sverige hade via kriget blivit utfattigt. Man pratar om landområden man förlorat och att flyktingarna från dessa länder hade dragit med sig den sista stora pestepidemin i Sverige.⁵⁵

Till sist skriver även om boken om att kriget lämnat spår efter sig som syns idag. Man kan till exempel besöka gamla slott, läsa gamla brev och dagböcker.

⁵⁴ Lindström, 2007 s43

⁵⁵ Lindström, 2007 s43f

7.9 Enkla fakta om stormaktstiden, 2012

Läroboken skriver väldigt kortfattat och översiktligt om det stora nordiska kriget, men lyckas ändå få med de viktigaste händelserna vilket gör att läsaren får en hyfsad uppfattning om krigets gång. Den använder sig av en objektiv, neutral historieundervisning enligt Jensen. Författaren skriver dock väldigt kort och koncist om händelsen vilket gör att läsaren får varken bakgrund eller konsekvens av kriget. Detta gör att boken enligt Ammerts analyschema är en konstaterande lärobok. Det läggs knappt någon fokus alls på personhistorian, alltså hur de stora männen som Karl XII framställs, utan all krut läggs på att skriva om kriget och dess händelser. (Läroboken nämner inte ens några andra stora män). Vidare skrivs boken på ett neutralt sätt där man inte får någon nationalistisk känsla.

Kapitlet inleds med att berätta om att Karl XII kröntes till Sverige kung vid femton års ålder. Författaren ger ingen bakgrund till krigets start utan skriver istället: *Under hela Karl XII's regeringstid pågick det stora nordiska kriget. Till en början var den svenska armén framgångsrik bland annat vid Narva och flera års fälttåg i Polen.*⁵⁶ Läsaren får alltså ingen bakgrund till varför kriget uppstod, och inte heller några detaljer under krigets gång. Boken är på så sätt väldigt kort och koncis i sitt berättande.

Därefter fortsätter författaren att berätta om resten av krigets gång, precis som tidigare läroböcker, fast med mycket mindre text och detaljer. Läroboken avslutas med några frågor som eleven skall svara på angående det stora nordiska kriget.

8 Analys

Här kopplas resultaten ihop med den teoretiska delen samt den tidigare forskningen genom att frågorna besvaras.

- Hur framställs det stora nordiska kriget i de olika läroböckerna? Förändras dessa framställningar, i så fall hur?

⁵⁶ Sernholt, 2012 s 16

Det stora nordiska kriget **framställs** i de tidigare läroböckerna på ett klassiskt sätt. Med klassiskt menar Jensen att läroböckerna är väldigt värderande och försöker fånga läsarens intresse med spänning och fartfylldhet. Läroboken från 1924 *allmänna historien i berättelser* är ett typiskt exempel på en berättande lärobok. Den framställs nästan mer som en roman än en lärobok. Detta klassiska berättande fortsätter sedan i läroböckerna fram till 1950-talet då det istället blir mer faktabaserade texter. Många läroböcker framställer kriget via källor från tiden då kriget pågick, till exempel dagböcker, brev och så vidare. Med dessa källor får eleven själv skaffa sig en bild av kriget. Dessa läroböcker är enligt Jensen *formella* läroböcker, där det inte är stoffet som är det viktiga utan eleven själv. Dessa formella läroböcker varierar i kvalitet där till exempel *läsebok för folkskolan* från 1933 hoppar mellan olika delar av kriget utan att berätta någon bakgrund till händelserna vilket gör det väldigt förvirrande för läsaren att hänga med i de olika berättelserna. Då gör istället *barn i alla tider* från 1973 ett mycket bättre jobb då författaren innan de olika händelserna tar upp en tidslinje där han visar de viktigaste årtalen samt en efterföljande text där han förklarar de viktigaste händelserna. Detta gör att läsaren på ett mycket smidigt och enkelt sätt kan följa med i de olika källorna. Dessa formella läroböcker har använts under alla årtal men var som mest populära mellan 1930 – 70 talet. Desto modernare läroböckerna blir, desto mer fakтамässiga blir dem. Man går från den berättande klassiska stilen, till en mer *objektiv* bild. Jensen menar med den objektiva läroboken att författaren är neutral i sin text. Fokus läggs alltså inte längre på att måla upp en levande bild för läsaren, istället är det fakta som är det viktigaste. Man kan säga att efter *lärobok i historia för folkskolan* från 1949 börjar böckerna bli mer och mer faktabaserade.

- Hur mycket av skildringarna är personhistoria? Präglas läroböckerna av en nationalistisk känsla?

De tidigare läroböckerna är mycket mer fokuserade på **personhistoria** än de modernare böckerna, något som även Perry påpekade i hennes uppsats. Läroboken *allmänna historien i berättelser* från 1924 är oerhört fokuserad på personhistoria där läsaren får följa Peter den Store väg från barndom till då han tar makten i Ryssland, och sedan även Karl XII väg till makten. Fokus ligger på personhistoria ända fram till 1950-talet då författarna i stället börjar lägga fokus på själva kriget och dess fortgång.

Jag nämnde tidigare om Tingstens avhandling *Gud och fosterlandet* där han studerat läroböcker fram till 1950-talet. Han kom via denna avhandling fram till att alla läroböcker han hade studerat hade något spår av **nationalism** i sitt innehåll. Även i min undersökning finns

det spår av nationalism i böckerna som sträcker sig fram till 1960-talet. Därefter börjar den nationalistiska känslan mer och mer ebbas ut för en mer objektiv syn på kriget. I Läroboken *vår historia* från 1959 ser vi exempel på spår av nationalism och en värderande historieskrivning då författaren skriver om de *lysande* svenska segrarna och hur överlägsna de var mot sina *förvirrade* motståndare.

- Hur är de olika läroböckerna skriva, vilken stil använder sig författaren av?

Uppsatsen har kommit fram till samma slutpunkt som både Eriksson och Långström kom fram till, då de i sina avhandlingar skrev om att läroböckerna faktamässigt inte har ändrats speciellt mycket under åren. Min uppsats har behandlat läroböcker från 1924 – 2014 och alla böcker har samma bild av vad som hände under det stora nordiska kriget. Det som skiljer i de olika böckerna är däremot *hur* de är skrivna. Som nämnt tidigare så är vissa böcker nationalistiska, vissa skildrar mycket personhistoria och så vidare, men det jag tänker ta upp här är hur de olika böckerna förhåller sig till Ammerts analyschema. Ammert menar att det finns fyra olika typer av läroböcker: den normativa, den konstaterande, den förklarande samt den reflekterande. Det som är intressant här är att nästan samtliga läroböcker skrivs med en *förklarande* stil, alltså att boken tar upp bakgrund och konsekvenser av en specifik händelse vilket gör att läsaren får en bättre bild. Endast två läroböcker var *konstaterande* och dessa var läroböcker som skrevs tidigt. Med konstaterande lärobok menas, tvärtemot den förklarande läroboken att ingen bakgrund eller konsekvens tas upp. Istället är det fokus på fakta för den specifika händelsen. Det var dock ingen lärobok som kändes *normativ*, alltså att den präglats av författarens egna tankar och idéer. Den *reflekterande* läroboken börjar inte förrän den näst sista boken *koll på stormaktiden* då författaren ställer löpande frågor i texten vilket gör att läsaren måste tänka själv och på så sätt få ett bredare perspektiv på själva händelsen.

Studien har använt sig av både berättande samt översiktliga läroböcker för att se ifall detta påverkar hur kriget målas upp. Svaret på denna fråga är ja, det finns en stor skillnad mellan de översiktliga och de berättande läroböckerna. De översiktliga läroböckerna tar ofta upp krigets gång på ett bra enkelt sätt där eleverna lätt kan hänga med i händelsen. De berättande läroböckerna är mer svårtolkade där de gärna specificerar sig på en viss händelse under krigets gång och låter andra delar av kriget vara osagda. Detta leder till att läsaren får svårt att förstå hur kriget såg ut som helhet. Det skall även sägas att det fanns översiktliga faktabaserade läroböcker inann 1920-talet och att det finns berättande läroböcker idag. Dock syns en trend, precis som Perry påpekar att de modernare läroböckerna blir mer och mer

översiktliga och att de berättande läroböckerna, som var mer populära på äldre dagar, blir färre och färre.

9 Diskussion och didaktisk reflektion

Svensson påpekade i den tidigare forskningen om att lärarna nuförtiden ofta väljer läroböcker som eleverna skall arbeta med under lektionerna. Hon menar även att läroboken är det verktyg som används mest under dagens historiektioner. Det är alltså väldigt viktigt att lärarna väljer bra böcker som täcker kursplanens mål och är lätta för eleverna att hantera. Denna studie har kommit fram till att dagens läroböcker är betydligt mycket mer lättförståeliga än de äldre läroböckerna. Med det är det dock inte sagt alla dagens läroböcker är bra och lämpliga för undervisning, lärarna måste vara kritiska när de väljer lärobok. Denna studie har visat att det kan skilja sig i kvalitet trots att böckerna är från samma tidsålder. När det gäller val av lärobok är det alltså viktigt att vara källkritisk och gärna använda sig av flera läroböcker för att få en mer valid undervisning.

Det har varit väldigt intressant att göra denna undersökning och följa en sådan stor händelse i svensk historia i läroböcker ända från 1920-talet. Något som jag personligen har funnit intressant har varit att se på hur nationalistiska författarna har varit i sina texter. Det är ju ändå svenska läroböcker som skriver om svensk krigshistoria vilket gör att författarna kanske tenderar att skriva på ett positivt sätt om Sverige och dess kung. Även om böckerna inte har skiljt sig speciellt mycket faktamässigt, så är många böcker ändå väldigt olika varandra i *hur* böckerna har skrivits. Något som var väldigt intressant var att kvinnans roll i kriget inte togs upp någonting förrän de senare läroböckerna. De äldre böckerna har inte alls lagt ner fokus på detta utan har istället valt att skriva mycket de ”stora personerna” som Karl XII och Peter den Store. Detta tycker jag är ett bevis på att läroböckerna blir bättre och bättre hela tiden. Man har gått ifrån att skriva väldigt nationalistiskt och högfärdigt om Sverige till att verkligen ta upp hur det var under krigets gång. Författarna verkar också lägga ner mer fokus på att skriva texterna på ett enkelt sätt så att eleverna skall förstå vad som menas och inte bli uttråkade. Intressant var också att boken *koll på stormaktstiden* tog upp Karls dåliga sidor som kung. Något som ingen bok gjort tidigare. Förut hade man kallat honom en enastående student som var extra duktig på matematik, och en duktig jägare. Men nu vågade man istället diskutera hur

han busade och festade väldigt mycket som nybliven kung vilket ger en rättvisare bild av Karl XII.

10 Käll- och litteraturförteckning

Läromedel

Berg, Yngve, *Vår historia: Lärobok för folkskolan. 2, Nya tiden*, 3. uppl., Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1956

Bergström, Ola, *Lärobok i svensk och allmän historia för folkskolan*, 9. uppl., M. Bergvall, Stockholm, 1949

Enkla fakta om Stormaktstiden, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012

Estlander, Bernhard, *Allmänna historien i berättelser. [3], Nya tiden*, 3. uppl., förk., Norstedt, Stockholm, 1918

Jonsson, Runder & Gustafson, K. G. Jan, *Krigens och häxornas tid: Mellanstadiet*, LT, Stockholm, 1973

Lindström, Jonathan & Wahlbom, Elisabeth, *Stormaktstiden: historia för år 4-6. Basbok*, 1. uppl., Bonnier utbildning, Stockholm, 2007

Läsebok för folkskolan: särskild parallellupplaga till tionde upplagan ordnad i avdelningar med var för sig enhetligt innehåll: fjärde avdelningen, reviderad edition, Norstedt & söners förlag, Stockholm, 1933

Rystad, Göran (red.), *Ögonvittnen berättar. D. 2G, Historisk läsebok för tiden o. 1500 - o. 1720 : [årskurs 5]*, Gleerup, Lund, 1964

Åsgård, Ingrid & Hildingson, Lars, *Levande historia: [åk 4-6]. Årskurs 6, Studiebok*, Natur och kultur, Stockholm, 1992

Litteratur

Alvesson, Mats & Skoldberg, Kaj, *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod, 2., [uppdaterade] uppl.*, Studentlitteratur, Lund, 2008

Ammert, Niklas (red.), *Att spegla världen: läromedelsstudier i teori och praktik*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011

Bryman, Alan, *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*, Studentlitteratur, Lund, 1997

Burgman, Torsten, Rysslandsbilden i Sverige: från Ivan den förskräcklige till Vladimir Putin, Historiska media, Lund, 2001

Ericson Wolke, Lars, *Svenska slagfält*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2003

Eriksson, Jesper. En historia i förändring – En läromedelsanalys av historiemedel med fokus på det förstavärldskriget. Examensarbete, Uppsala Universitet (2010). Finns tillgänglig på: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:403723/FULLTEXT01.pdf>

Hastie, P. och Hay, P. (2012) *Qualitative approaches*, i *Research Methods in Physical Education and Youth Sport*. Armour, K. och MacDonald, D. New York: Routledge

Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), *Historien är nu: en introduktion till historiedidaktiken, 2.*, [uppdaterade och bearbetade] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009

Långström, Sture, Författarröst och lärobokstradition: en historiedidaktisk studie = The textbook tradition and the voice of the author : a study in history and didactics, Univ., Diss. Umeå : Umeå universitet, 1997, Umeå, 1997

Läroplan för grundskolan i ämnet historia 2011: <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/historia>

Perry, Andrea. Historiska Karlar En komparativ studie av hur Karl XI och Karl XII skildrats i gymnasieskolans läroböcker från 1920-tal till 2000-tal. Examensarbete, Göteborgs Universitet (2009). Finns tillgänglig på: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/23655/1/gupea_2077_23655_1.pdf

Rosenblad, Jan-Gunnar, Söderholm Gunnel, *Biden av Karl XII förr och idag*, 2014. Finns tillgänglig på: <http://www.so-rummet.se/fakta-artiklar/bilden-av-karl-xii-forr-och-idag>

Sundberg, Ulf, *Svenska freder och stillestånd 1249-1814*, 1. uppl., Arete, Hargshamn, 1997

Sundberg, Ulf, *Svenska krig 1521-1814*, 1. uppl., Hjalmarson & Högberg, Stockholm, 1998

Sødring Jensen, Sven, *Historieundervisningsteori*, Christian Ejlers' Forlag, København, 1978

Tingsten, Herbert, *Gud och fosterlandet: studier i hundra års skolpropaganda*, Norstedt, Stockholm, 1969

Trost, Jan (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Stockholm: Studentlitteratur